

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 330.35.01

Еволюція поглядів на теорію економічного зростання

Венгер В.В.

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу секторальних прогнозів та кон'юнктури ринків
Інституту економіки та прогнозування
Національної академії наук України

Статтю присвячено еволюції поглядів на теорію економічного зростання. Виявлено, що протягом останніх двохсот років методологічні основи економічного зростання його сутнісні ознаки були об'єктом наукових досліджень багатьох вчених. Доведено, що існуючі дослідження та підходи до питання економічного зростання мають теоретичну неузгодженість та полярність. Обґрунтовано, що теорія ендогенного зростання дає відповідь на значну кількість невіршених гострих проблем економічного розвитку, з якими зустрічається переважна більшість країн. Із метою підтримки оптимальних темпів економічного зростання у довгостроковому періоді запропоновано використовувати модель ендогенного зростання.

Ключові слова: економічне зростання, фактори економічного зростання, теорії економічного зростання, праця, капітал, інвестиції, науково-технічний прогрес.

Венгер В.В. ЭВОЛЮЦИЯ ВЗГЛЯДОВ НА ТЕОРИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА

Статья посвящена эволюции взглядов на теорию экономического роста. Выявлено, что в течение последних двухсот лет методологические основы экономического роста, его существенные признаки были объектом научных исследований многих ученых. Доказано, что существующие исследования и подходы к вопросу экономического роста имеют теоретическую несогласованность и полярность. Обосновано, что теория эндогенного роста дает ответ на значительное количество нерешенных острых проблем экономического развития, с которыми сталкивается большинство стран. С целью поддержания оптимальных темпов экономического роста в долгосрочном периоде предложено использовать модель эндогенного роста.

Ключевые слова: экономический рост, факторы экономического роста, теории экономического роста, труд, капитал, инвестиции, научно-технический прогресс.

Venger V.V. EVOLUTION OF VIEWS ON THEORY OF ECONOMIC GROWTH

The article is devoted to the evolution of views on the theory of economic growth. Revealed that over the past two hundred years methodological foundations of economic growth, its essential features have been the subject of research by many scientists. It is proved that the existing research and approaches to issues of economic growth have theoretical inconsistency and polarity. Proved that endogenous growth theory provides an answer to a large number of unresolved acute problems of economic development, which meet the vast majority of countries. In order to maintain optimal economic growth it has been proposed to use a model of endogenous growth.

Keywords: economic growth, economic growth factors, theory of economic growth, labor, capital, investment, scientific and technological progress.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Вже понад двісті років економічне зростання є об'єктом наукових досліджень багатьох учених. Поряд із вивченням природи зростання та його основних факторів науковці все більшу увагу приділяють визначенню характеру даного явища. Це обумовлено тим, що багатство країни, високий рівень доходів і споживання її громадян можливі лише за умови стійких темпів економічного зростання галузей, що виробляють матеріальні блага. Безперечно, економічне зростання веде до

збільшення багатства країни в цілому, розширюючи її потенційні можливості у боротьбі з бідністю та вирішенні інших соціальних проблем. Саме тому високий рівень економічного зростання є одним із найголовніших цільових орієнтирів економічної політики у багатьох країнах світу. Проте, як показує світовий досвід соціально-економічного розвитку останніх десятиліть, існує низка прикладів економічного зростання, що не супроводжується відповідним прогресом у сфері людського розвитку. Так, навіть країни з приблизно однаковими

показниками середніх доходів населення можуть істотно відрізнятися за показниками якості життя. Це свідчить про те, що проблема економічного зростання є дуже широкою та всеохоплюючою, а її вивчення можливе за умов системного розуміння теоретико-методологічних аспектів проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Міркування про поняття та природу економічного зростання властиві всім етапам розвитку економічної теорії. Так, зокрема, закладаючи фундамент економічної науки, А. Сміт [1] пов'язував зростання багатства будь-якого народу з покращанням віддачі від факторів виробництва (землі, праці і капіталу), що виражається в зростанні продуктивності праці і збільшенні розмірів функціонуючого капіталу. Ідеологію економічного зростання, яка ґрунтується на парадигмі його інноваційного характеру, заклав у свій час ще Й. Шумпетер [2]. У цілому за останні 60–70 років в економічній літературі виділяють три хвилі інтересу наукової спільноти до питань економічного зростання. Перша хвиля була пов'язана з роботами Дж.М. Кейнса [3], Р. Харрода [4] та ін. Друга хвиля пов'язана з розвитком неокласичного підходу до теорії зростання, зокрема в роботах Р. Солоу [5]. Третя хвиля базується на роботах П. Ромера [6] та Р. Лукаса [7] у межах так званого «нового неокласичного напрямку».

На сучасному етапі вивченню проблем економічного зростання присвячені праці російських учених, серед яких О. Андрєєва та А. Сухова [8], Т. Орлова та Є. Конюховський [9], Н. Кузнєцова [10], С. Румянцева [11] та ін.

В Україні проблемами економічного зростання займаються такі вчені, як В. Геєць [12], М. Скрипниченко, В. Близнюк, В. Сіденко, С. Шумська [13], Л. Шинкарук [14], Г. Глуха [16], Я. Хоменко [17], Л. Сімків [18] та ін. Науковці досліджують питання, пов'язані з оцінкою економічного зростання, його якісною і кількісною складовими, умовами мобілізації інноваційних джерел зростання, а також визначають пріоритети економічної політики держави. Водночас низка питань, що стосуються еволюції поглядів на вирішення ключових проблем економічного зростання, залишаються недостатньо дослідженими.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження генезису теорії економічного зростання в контексті вирішення основних підходів до розв'язання її ключових питань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема довготривалого економіч-

ного зростання привертала увагу економістів ще з часів меркантилізму, де головна роль у створенні доходу належала сфері обміну, а багатство нації визначалося лише скарбами та грошима [19]. При цьому головну роль відігравало не саме визначення поняття «багатство», а пошук його джерел, які, на думку меркантилістів, знаходилися у сфері зовнішньої торгівлі.

На етапі пізнього меркантилізму пріоритети економічного зростання дещо змінилися – його головною умовою стало забезпечення позитивного торговельного балансу шляхом застосування політики протекціонізму, підтримки експортоорієнтованих галузей, законодавчого обмеження заробітної плати, що, своєю чергою, повинно було забезпечити переваги у ціновій конкуренції на світових ринках.

Незважаючи на це, до появи праці А. Сміта «Дослідження про природу й причини багатства народів» [1], яка вперше була опублікована в 1776 р., меркантилісти не мали жодної теорії, яка б з точки зору економічного зростання обґрунтовувала можливі шляхи досягнення конкурентних переваг будь-якої країни. На думку А. Сміта, зростання населення є ендогенним чинником і залежить від наявних засобів існування. Інвестиції також визнавалися ендогенними і залежали від працелюбності та заощаджень капіталістів, причому під заощадженнями він розумів кількість запасів, що використовувалися не для індивідуального споживання, а на виробничі цілі. Зростання віддачі від землі пов'язувалося переважно з географічними відкриттями і технологічним покращанням родючості існуючих територій.

Вкрай песимістичними виявилися погляди на економічне зростання Т. Мальтуса [20], який у своїй роботі «Есе про принципи населення» 1798 р. (переробленій 1803 р.) описував зростання населення і зростання виробництва. З точки зору Т. Мальтуса, у випадку збереження існуючих пропорцій між темпами зростання населення і засобами існування, коли населення зростає в геометричній прогресії, а засоби існування – в арифметичній, планеті загрожує швидке виснаження і, як наслідок, посилення боротьби за обмежені ресурси, збільшення війн, епідемій, голод, масові хвороби і т. д. Основний вихід із цієї проблеми Т. Мальтус убачав у стримуванні зростання населення шляхом «заклику до розсудливості» насамперед найбільш бідних верств населення.

Д. Рікардо [21, с. 403–479], інший яскравий представник класичної школи політичної економії, розвинув ідею Т. Мальтуса про зни-

ження родючості ґрунту, ввівши обмеження економічного зростання, з одного боку, за рахунок зниження прибутку капіталістів через подорожчання землі, а з другого – за рахунок росту цін на сільськогосподарську продукцію, що, відповідно, вимагало збільшення номінальної заробітної плати для працівників. Але при цьому Д. Рікардо стверджував, що навіть у таких умовах економічне зростання можна контролювати шляхом технологічного удосконалення обладнання і спеціалізації торгівлі.

Заслуга Дж.С. Мілля [22] полягає у систематизації та узагальненні поглядів класичної школи політекономії, зокрема стосовно довгострокових тенденцій розвитку економіки. В основі цих поглядів лежить ідея про безперервне накопичення капіталу.

Починаючи з 30-х років ХХ ст. розпочинається нова хвиля інтересу наукової спільноти до проблем економічного зростання. Її основоположником був Дж.М. Кейнс. Основним фактором кейнсіанської моделі економічного зростання є ефективний попит. Формулюючи принципи ефективного попиту, Дж.М. Кейнс визначив головне завдання свого економічного аналізу – встановити фактори, що впливають на ефективний попит, а отже, і на обсяг використання економічних ресурсів та рівень зайнятості [3].

Важливим елементом теорії економічного зростання Дж.М. Кейнса є принцип мультиплікації, який характеризує вплив приросту інвестицій на приріст сукупного доходу.

Отримані Дж.М. Кейнсом результати дають змогу зробити висновки про те, що чим багатшою є країна, тим більша частина отриманого національного доходу зберігається і менша – споживається. Тому в промислово розвинутих країнах величина мультиплікатора незначна і спостерігаються стійкі темпи економічного зростання. Якщо ж країна бідна, то майже весь отриманий національний дохід буде споживатися, викликаючи сильний мультиплікативний ефект, тобто вплив змін інвестицій на економіку буде значно суттєвішим.

Цікавим є те, що до виходу у світ книги Дж.М. Кейнса у своїх ранніх роботах (на початку 1930-х років) до аналогічних висновків дійшов шведський учений Г. Мюрдаль [23]. На його думку, покриття бюджетного дефіциту під час кризи має здійснюватися за рахунок резерву відповідного бюджетного надлишку, що має бути сформований у період піднесення. Важливим здобутком Г. Мюрдаля є також і те, що до теорії рівноваги (згідно із цією теорією, економічна система після чергового коливання

завжди повертається до стану рівноваги) він додав принцип кумулятивного розвитку: система повертається не до стану рівноваги, а до руху в напрямку, який було закладено на початку відповідного зрушення, тобто, незважаючи на коливання, система завжди знаходиться на траєкторії зростання, а ті процеси, що колись розпочалися, є причиною та передумовою наступного етапу розвитку.

У результаті розвитку і критичного переосмислення кейнсіанської теорії макроекономічної рівноваги новий поштовх дослідженням економічного зростання було дано Р. Харродом та Є. Домаром [24, с. 610]. Їх важливим здобутком став розгляд динамічних структурних складових та головних чинників зростання у загальній економічній системі, які ґрунтуються на двох припущеннях:

– зростання національного доходу є функцією лише нагромадження капіталу. Всі інші фактори, що впливають на збільшення капіталовіддачі, не аналізуються; передбачається, що попит на капітал за даної капіталомісткості залежить лише від темпів зростання національного доходу;

– капіталомісткість не залежить від співвідношення цін виробничих факторів, а визначається лише технічними умовами виробництва.

Подальший розвиток теорія економічного зростання отримала в працях представника неокласичної школи Р. Солоу, який доповнив основні гіпотези Харрода-Домара розглядом обмежень із боку пропозиції. У моделях Р. Солоу [25, с. 65–94] факторами виробництва є не лише капітал, а й праця, а тому виробнича функція має вигляд:

$$Y=F(K,L), \quad (1)$$

де Y – обсяг виробництва; K – капітал; L – праця.

Теорія Р. Солоу побудована на неокласичній передумові панування досконалої конкуренції на ринках факторів виробництва, що забезпечує повну зайнятість ресурсів. Випуск продукції – функція не тільки капіталу, а й праці, які є субститутами, і сума коефіцієнтів еластичності випуску за цими факторами дорівнює одиниці. Спочатку теорія описує рівновагу економічної системи за умов нейтральності технічного прогресу і постійній віддачі від масштабу, у подальшому, до неї додаються технологічні зрушення за допомогою зміни норми споживання і спадної віддачі від масштабу. Вчений виходить з того, що необхідною умовою рівноваги економічної системи є рівність сукупного попиту і сукупної пропозиції.

Теорія Р. Солоу дає змогу розкрити взаємозв'язок трьох джерел економічного зростання – *інвестицій, робочої сили і технічного прогресу*. Так, теорія показує, що норма заощаджень – ключовий фактор, що визначає рівень стійкості капіталоозброєності. Вища норма заощаджень забезпечує більший запас капіталу, тобто приріст інвестицій, а відповідно, і вищий рівень виробництва.

Ріст населення в теорії Р. Солоу – теж одна з причин безперервного економічного зростання в умовах стійкого стану економіки. Проте якщо ріст населення не супроводжується збільшенням інвестицій, то це призводить до зменшення запасів капіталу на одного працівника. Таким чином, теорія Р. Солоу пояснює, що країни з вищими темпами росту населення мають меншу капіталоозброєність, а відповідно – нижчі доходи.

Третім джерелом економічного зростання інвестицій і збільшення чисельності працівників є *технічний прогрес*. Варто відзначити, що в неокласичній теорії під технічним прогресом розуміють не заміну живої праці машинами, а якісні зміни у виробництві, такі як підвищення освітнього рівня працівників, удосконалення організації, збільшення масштабів виробництва і т. п. У теорії Р. Солоу технічний прогрес – єдина умова безперервного зростання рівня життя, що вимірюється як дохід на душу населення. Більше того, Р. Солоу запропонував формулу «*золотого правила заощадження*», яким визначається оптимальний рівень капіталоозброєності. Рівноважне економічне зростання сумісне з різними нормами заощаджень, проте оптимальною вважатиметься саме та норма, яка забезпечує економічне зростання з максимальним рівнем споживання. На відміну від традиційних підходів максимальний рівень споживання визначається не найбільшим значенням капіталу, а його оптимальним розміром і економічною ефективністю – капіталовіддачею на одиницю продукції (гранична продуктивність).

Таким чином, теорія Р. Солоу виокремлює технічний прогрес¹ як єдину основу стійкого зростання добробуту і дає змогу знайти оптимальний варіант росту, який забезпечує максимум споживання. Водночас технічний прогрес у теорії Р. Солоу розглядається як

зовнішній (екзогенний) фактор економічного зростання, а отже, не пояснює його.

Значні структурні зрушення в економіці провідних країн світу та технологічні зміни, що відбулися у другій половині ХХ ст., обумовили виникнення «*нової теорії економічного зростання*». У ній знайшли відображення вплив недосконалої конкуренції і роль можливих змін норми прибутку. А головне – науково-технічний прогрес почав розглядатися як ендогенний, тобто породжений внутрішніми причинами фактор економічного зростання.

Однією з базових моделей, яка пояснює процес економічного зростання в сучасних умовах, є теорія ендогенного науково-технічного прогресу П. Ромера [6]. Згідно з моделлю П. Ромера, *капітал* – це не лише фізичний (машини, обладнання), а й вкладення у НДДКР, людський капітал та ідеї. Відтак, припущення про екзогенність технічного прогресу, розглянуте в моделі Р. Солоу, у сучасних теоріях економічного зростання змінюється положенням про його ендогенність. Згідно з «*новою теорією*» зростання, незважаючи на те що будь-який окремо взятий технологічний прорив може виявитись випадковим, у цілому технологія розвивається пропорційно вкладеним у неї ресурсам, що докорінно відрізняється від традиційного підходу, сформульованого Р. Солоу, де технологія є екзогенною. Нова теорія зростання розглядає НТП як наслідок економічного розвитку. Темпи зростання НТП визначаються в економічній системі, а не генеруються поза нею – такий принципово важливий висновок докорінно змінює наші уявлення про економічне зростання. Зокрема, новим є положення про те, що нові технологічні рішення, що сприяють зростанню продуктивності, є доступними переважно для найрозвинутіших країн – технологічних лідерів. Нагромадження капіталу, що здійснювалось на попередньому етапі економічного зростання за сценарієм Р. Солоу, на певному етапі забезпечує технологічний прорив, що, своєю чергою, зумовлює значне зростання продуктивності.

Ключовим фактором ендогенного зростання в теорії П. Ромера виступає змінна, яка називається «*знання*», або «*інформація*». При цьому припускається, що інформація, яка знаходиться у винаходах та відкриттях,

¹ Численні дослідження, виконані в рамках неокласичних теорій економічного зростання на основі виробничої функції, у різні часові періоди показували інколи різні, проте досить високі оцінки внеску технологічного прогресу у забезпечення темпів зростання. Р. Солоу встановив, що з 1909 по 1949 р. у США понад 80% росту ВВП пояснювалися технічним прогресом, тобто інтенсивними факторами, а не витратами праці і капіталу. Водночас необхідно підкреслити, що неокласичні теорії не пояснюють динаміку параметра А. Цей параметр є зовнішнім (екзогенним) фактором, який не може бути визначений у рамках теорії.

доступна всім і всі одночасно можуть нею користуватися. Сумарний обсяг людського капіталу залишається незмінним. Можливий лише його перерозподіл між сферою виробництва і сферою НДДКР відповідно до функції уподобань споживачів. Основна ідея теорії П. Ромера полягає в наступному: «Існує обмін між споживанням сьогодні і знаннями, які можуть бути використані для розширення споживання завтра». Він формулює цю ідею як «технологію досліджень», яка виробляє «знання» з минулого споживання. Таким чином, темп економічного зростання знаходиться в теорії П. Ромера у прямій залежності від величини людського капіталу, сконцентрованого у сфері отримання нових знань. На практиці це означає, що сфера наукових досліджень впливає на економіку не лише безпосередньо через прикладні ідеї та розробки. Саме її існування є необхідною (але не достатньою) умовою економічного зростання, оскільки забезпечує накопичення людського капіталу. Таким чином, на думку П. Ромера, країни з більшим накопиченням людського капіталу будуть мати вищі темпи економічного зростання [26]. Відповідно, розвиток вільної міжнародної торгівлі також буде сприяти підвищенню темпів зростання, оскільки обмін продукцією розширює межі економічної системи і веде, таким чином, до збільшення людського капіталу.

Р. Лукас запропонував другу альтернативу неокласичній моделі. У його моделі людський капітал виступає двигуном економічного зростання. Він будує дві моделі: в одній людський капітал виступає єдиним вхідним фактором впливу у виробничу функцію, а в іншій – виробництво визначається як фізичним, так і людським капіталом. У першій моделі (schooling model) зростання людського капіталу залежить від того, як працівники розподіляють свій час між поточним виробництвом та накопиченням людського капіталу. У другій (learning by doing) зростання людського капіталу – це додатна функція зусиль, присвячених виробництву нових товарів [27]. Найбільш відому функцію Р. Лукаса можна записати як:

$$y = Ax^{\beta} h^{\gamma}, \quad (2)$$

де y – доход на кваліфікованого працівника; x – капітал на кваліфікованого працівника; h – людський капітал на працівника; h^{γ} – зовнішній ефект, що збільшує продуктивність працівника на будь-якому рівні його навичок h , як це робить A – рівень технології економіки (за Р. Лукасом – це середній рівень людського капіталу працівників, що використовується). Показник γ Р. Лукас оцінює за емпіричними

даними (щоб отримати нове передбачення відносних норм віддачі від капіталу).

Отже, Р. Лукас та П. Ромер, створивши свої моделі, дали надзвичайний поштовх розвитку ендогенних теорій, як теоретичних, так й емпіричних досліджень у цій галузі.

У цілому поява нового класу моделей з ендогенним НТП викликала помітний інтерес до проблем економічної динаміки, стимулювала розвиток теорії економічного зростання. Однак вони швидко знайшли не лише прибічників, але й критиків [24, с. 619]. Серед недоліків цих моделей називають використання багатьох спеціальних і не завжди обґрунтованих й перевірених пропозицій щодо характеру модельованих технологічних процесів, природи наукової діяльності, формування й використання людського капіталу, структури ринків, тимчасових переваг тощо, існування сумнівів щодо емпіричного підтвердження тези про передбачуваний ефект масштабу від збільшення ресурсів, що спрямовуються у сферу НДДКР. Проте такі висновки не ослабили інтересу до ендогенних теорій, а навпаки, спричинили початок нового етапу в їх розвитку, пов'язаний із способами подолання критики і побудуванню нових моделей, в яких ефект масштабу так чи інакше нівелювався.

Висновки з цього дослідження. Аналіз наукової літератури показав, що основний напрям та зміст традиційних і сучасних теорій економічного зростання базується на визначенні факторів та джерел економічного зростання, регулювання яких дає змогу здійснювати розширене відтворення. При цьому ідентифікація та інтенсифікація факторів економічного зростання для певних етапів розвитку будь-якої економічної системи мають сприяти не тільки активізації економічної діяльності суб'єктів господарювання, а й розробці політики, спрямованої на прискорення цих процесів.

У факторній системі спостерігаються об'єктивні зміни в бік домінування соціальних чинників, які спонукають до визначення нових якостей економічного зростання, що спрямовані не просто на розвиток виробництва, а на розвиток добробуту, забезпечення високого рівня життя населення. Крім того, кожен напрям вивчення суті економічного зростання разом із загальними рисами характеризується специфічними, у результаті чого економічне зростання розглядається в різних аспектах.

Останні наукові дослідження свідчать про те, що теорія ендогенного зростання на сьогодні стала самостійним напрямом теорії економічного зростання, що інтенсивно розвивається у

межах усієї економічної науки. Вона пов'язує процес росту з усіма можливими якісними та кількісними факторами та є відповіддю на велику кількість невирішених гострих проблем економічного розвитку, з яким зустрічається переважна більшість країн незалежно, до якої групи вони належать – високорозвинених чи тих, що розвиваються. Саме тому, на нашу думку, з метою підтримки оптимальних темпів еконо-

мічного зростання у довгостроковому періоді необхідно використовувати модель ендогенного зростання. Дана модель орієнтована на використання внутрішніх чинників і механізмів господарювання, що, своєю чергою, спонукає суспільство до активного творчого пошуку для формування і розвитку цілісної господарської системи, яка здатна з часом органічно вписатись у світові економічні структури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Смит А. Исследование о причинах и богатстве народов (книги I–III) / А. Смит. – М. : Наука, 1992. – 572 с.
2. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер ; пер. с нем. – М. : Прогресс, 1982. – 454 с.
3. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж.М. Кейнс. – М. : Гелиос АРВ, 2002. – 352 с. – Глава 8: Склонность к потреблению [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.alleng.ru/d/econ/econ242.htm>.
4. Харрод Р.Ф. К теории экономической динамики / Р.Ф. Харрод. – М. : Иноиздат, 1959. – 202 с.
5. Solow Robert. A Contribution to the Theory of Economic Growth // Quarterly Journal of Economics. – Vol. 70. – 1956. – P. 65–94.
6. Romer P. Increasing Returns and Long Run Growth // Journal of Political Economy. 1986. – Vol.94.– P. 1002–1037.
7. Lucas R.E. On the Mechanics of Economic Development // Journal of Monetary Economics. – 1988. – Vol. 22. – P. 3–42.
8. Андреева Е.Г. Экономический рост. Модели экономического роста / Е.Г. Андреева, А.Н. Сухова // Омский научный вестник. – 2011. – № 6. – С.46–50.
9. Орлова Т.С. Трансформация факторов экономического роста в условиях глобальной экономики / Т.С. Орлова, Е.П. Конюховский // Вестник Челябинского государственного университета. – 2011. – № 36. – Вып. 35. – С. 39–45.
10. Кузнецова Н.П. Междисциплинарное видение проблемы экономического роста / Н.П. Кузнецова // Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина. – 2012. – Вып. 2. – Т. 2. – С. 166–174.
11. Румянцева С.Ю. Теория экономического роста и индикаторы развития России: инновационно-технологический аспект / С.Ю. Румянцева // Вестник Санкт-Петербургского университета. – 2011. – Вып. 3. – Сер. 5. – С. 3–12.
12. Геєць В.М. Нестабільність та економічне зростання / В.М. Геєць. – К. : Ін-т екон. прогноз., 2000. – 344 с.
13. Потенціал ендогенного зростання економіки України / М.І. Скрипниченко, Т.І. Приходько, В.Р. Сіденко [та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук М.І. Скрипниченко ; НАН України ; Ін-т екон. та прогноз. – К., 2010. – 436 с.
14. Шинкарук Л.В. Нагромадження основного капіталу: теорія, аналіз та тенденції розвитку в Україні : [монографія] / Л.В. Шинкарук. – К. : Університет «Україна», 2006. – 393 с.
15. Крючкова І.В. Структурні чинники розвитку економіки України / І.В. Крючкова. – К. : Наук. думка, 2004. – 318 с.
16. Глуха Г.Я. Економічне зростання: еволюційно-змістовий аналіз / Г.Я. Глуха // Академічний огляд. – 2013. – № 1. – С. 32–38.
17. Хоменко Я.В. Генезис теорії економічного зростання / Я.В. Хоменко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ea.donntu.org>.
18. Сімків Л.Є. Економічне зростання як індикатор якості економічних реформ / Л.Є. Сімків // Науковий вісник Мукачівського державного університету. – 2015. Вип. 2. – Ч. 1. – С. 66–70.
19. Довбенко М.В. Современные экономические теории в трудах нобелиантов : [учеб. пособ.] / М.В. Довбенко, Ю.И. Осик. – М. : Акад. естествознания, 2011 (Пенза). – 305 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.monographies.ru/129-4204>.
20. Томский И.Е. Мальтус. Кейнс. Маркс : [учеб. пособ.] / И.Е. Томский. – Якутск : Издательство Якутского ун-та, 1995. – 58 с.
21. Классика экономической мысли: Сочинения. – М. : Эксмо-Пресс, 2000. – 895 с.
22. Милль Д.С. Основы политической экономии с некоторыми приложениями к социальной философии : науч. изд. / Д.С. Милль ; пер. с англ. В.Б. Боброва [и др.]. – М. : Эксмо, 2007. – 1038 с.

23. Myrdal, Gunnar. 1934. Finans politikens ekonomis kaverkningar [Economic Effects of Fiscal Policy]. SOU 1934:1. Stockholm: P. A. Norstedt&Söner.
24. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В.М. Геєць ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. – К., 2009. – 864 с.
25. Solow Robert. A Contribution to the Theory of Economic Growth // Quarterly Journal of Economics. – Vol. 70. – 1956. – P. 65–94.
26. RomerP. Endogenous Technological Change // The Journal of Political Economy. – 1990. – Vol. 98. – P. 1187–1211.
27. Lukas R.E. Why Doesn't Capital Flow from rich to Poor Countries? // American Economic Review, 1990, V. 80, № 2. – P. 92–96.